

Landskap: *Småland* Upptecknat av: *Edith Österlund*
 Härad: *Västbo* Adress: *Box 5, Hattierstorp*
 Socken: *Kulltorp* Berättat av: *Anders Johansson f. 1859*
 Uppteckningsår: *1941* Född år *Emma Österlund f. 1862*
 i *Kulltorp*

Beskrivning av tre rusthåll och
 dess grenadjärer. s. 1-35.

Grenadjärens lön o. rättigheter. s. 2-6.

På 1857 träjade rödsoten i
 socknen. s. 6-7

Danskanne brände Kulltorps kyrka
 år 1612, - plundrade m. m. s. 13-14

Namn på vissa platser, - upptecknat s. 15-17, 18.

Vid övervakning fick man "vassa"
 vägen med rundhjulningar o. ris. s. 18.

Pigorna fick hjälpa till vid bygg-
 nadsarbete. s. 19

Pigorna höjde hol till Amme
 o. Hängd. s. 20-21.

lit. All.
 1647

ACC. NR. M. 7191:1-35

Kräkling var.

s. 23.

Hemgift.

s. 24.

Körin och älders för.

s. 25.

Kakor bakades på öppna spisen.

s. 28.

Palt till kornkaffe.

s. 28-29.

Dålig husvälling.

s. 30.

Husförhörs historia.

s. 31.

Ordet är o. dess uppkomst.

s. 31.

Elak troddes ha försvurit sig till

"den lude".

s. 33-34.

Bärsöl, - då barn fötts.

s. 35.

II
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Lotus. II:31.

Ulmus H. 11, 11b.

9 Kulltups Jams fri i tiden
från rusthåll, Östergötland, Lanna
Staggård, samt Kärnaryd. Rust-
hållen var fritt och på
Kärnaryds rusthåll var
blott en bonde varfri
han alltid kallades rust-
hållaren i Kärnaryd. Hans
namn var Johannes Persson
och han var född 1808. Hans
fader hette Per Hansson och
var rusthållare före honom
på samma gård och hans fri-
gälder före honom. Rusthållet
eller m. a. o. varje rusthåll
var skyldigt hålla grenadjär
vilket nu mer varit än öste-
ruekt. Grenadjärerna hade finare

vetenskap. Detta sidokontroll
gick vara beviljades och i
sin ordning, det var en sak
som inte försummas men
det måste vara emellan veder
brande. Så var det någon
Pestrop, Årabygget, Liden-
bygget, Lidenhall. Det sist-
nämnda hade sin historia:
Det hade en gång i tiden
fyllt ut Ålbo rike, men
under ett nödår hade
Kärnabygd rusthall till-
bytt sig Lidenhall an Ålbo,
för inget! Detta skall
ligga långt tillbaka i
tiden. Nåväl därigenom
blev en gång Kärnabygd rust-

håll störe än de andra
rusthällen. (Kärnargd har
än i dag sina trops kvar fast
husen är branta på en del trops.)
Brenstjäreus skidja var 5 à
10^{lång} daler, så valde man ut
en ung kraftig pojke på
18 à 20 år som kom till skidja
så fick han göra rekyrtan
på Råmeståst (= Eksjö) och så
har han färdig och kunde
en buckspengarna. Hans tjänst
giring var ~~den~~ förlagd till
Kristianstad dit rusthällaren
också fick lämna två hästar
i ^{eller} några månader på kösten
till fält. För detta fick rusthäll-
aren ersättning av kronan.

Grenadjärans tjänstgöring den
ordinarie var i regel blott
en månad på hösten men
om krigstillstånd rådde eller
man på annan anledning
önskade behålla dem i tjänst-
göring längre så kunde det
själfva att han blev ut-
kommenderad flera gånger
på året. Då man slutade
att kalla in grenadjärer eller
då härvidringen kom fick
rustkållen betala 150
riksdaler till koman. Lika-
så fick rustkållen i uppdrag
att då ~~härvidringen~~ grenadjärans
kläder lånades in medrädda
1 par ullstrumpor med linge

skrift, s. k. långstrummon, samt
ett par kortstrummon, båda
paren av hemspunnet och
hemstickat material och
en ren ull, vilket också
skedde, ingen vägrade brösa
kronans påbud. Ruskillet
var nu ifrån en skatt som
de vant sig vid i flera
generationer.

Käval, ruskillaren
i Kärvågd hade fått vän-
ja sig vid varjehanda svårig-
heter i sitt liv. År 1857
vägrade rödsoten i socknen
särskilt svårt under aug. och
sept., då ruskillarens hustru
4 av barnen och ^{en} dränge dog.

i farsoten under en och
samma vecka. Alla fem
historierna köides till körgården
(= kyrkogården) på en och samma
gång. Det var en sorglig syn
beträffande de som minnes det
eller meddelarens föräldrar.
Meddelarens far Johan Bengt-
son och en dotter Tunga-Kristina
lägo sjuka i farsoten. Tunga-
Kristina dog också i sjukdomen
men Johan Bengtsson blev kry
tack vare den medicin
han erhöi i Aggers^x säteri
då han var räddare. Det
hade man läkare och hos
dessa folk kunde man häva
den hemiska farsoten.)

Aggers^x/H.D.

Det var ett hårt slag för rust-
källaren, han stod nu en-
sam på det stora rusthillet
med två minderåriga barn
Joen-Petter född år 1844 samt
Eva-Mina vigda år yngre.
Ett stort husfull utan ~~en~~ mat-
mor, med pojkar och drängar
^{allt i allmänhet} ~~och~~ ^{och} alla andra att bestyra,
men rustkällarens bet i hys
tänderna och tog i med nya
tag. Han var en sträng och
kärsk herre, ett barn av
den kända tid som sett kon-
sen fridas, men en rättvis
man som var aktad i orten.
Han påstod att han låg på
en kista och sov på nättarna

Steg upp på blocken 2 ~~och~~ och
slag skinnbyxor med häms-
len i benet, då var tiden
riktig för pigorna att stiga
upp. Detta var deras väckar-
klocka. Pigorna som hade
en mycket bra anelse
och många kreatur ^{ansåts} gingo
i regel ej till vila förrän
vid midnatt! Men det skulle
aldrig fallit dåtida folk in
att inte lystra till hus-
bundens order. Ingen ville
förlura sin tjänst, ty i många
fattiga hem var man tack-
sam att deras flickor och
pojkar kommo i tjänst och
gick lite "blå" och föra riket

var knappt om i många hem.
Det var gott att få ut barna-
till den husbörne, som man
sade.

År 1863 drabbades rusthällen
en i Kärnaby av en mycket
olycka. Detta var på vintern
då man timrade en la-
gård hos Petter i Kalsed.
Elden blev lös, som man sade
i rusthällarens llestiva
då kvinnorna sysslat med
brödbakning i flera dagar.
Männen hade väl blivit
överkattade ingen brandredskap
fanns och på några timmar
blev rusthällen husvill
I den lilla stugans ena ända

~~Unga~~ var "vasskjulet" (= ved-
boden) belägen. Där förvarades
4/5 fannar vass (= 4/5 fannar
ved), torr och fin och det
blev gjort i elden så att
det brann utan lika. Tim-
mermännen i Kals (= Kalsch)
med huskanden Petter:
spetsen förungar dit för att
hjälpa till med släcknings-
arbetet. Petter var nyfödd en
en berge i mangjands byggnaden
så länge han trodde sig, ty
det brann snart mycket friskt
i denna också. Ruskällaren
som var omgift någon tid förr,
ledde sin hustru till "Ryggs-
bryget" ty hon var kända

med deras ^{andra} ~~fjärde~~ barn. Lå-
gort elden blev synlig tvinga-
de han henne att gå med
dit då han som var en
klök man, var rädd att
hon ^{inte} skulle råka att se
branden. Denna hans hustru
var född i Långskult, Kull-
tunga, år 1823 och hette Johan-
na.

Hu tyckte älska i Östers-
kyr som och var rustkäll att
rustkällaren i Långskult drab-
bats av ett härt öde varför
de bestämde sig för att som
gåva till den härt drabbade
mannen överlämna en obe-
lodt stuga vilket de också

gjorde och köide sig den.
också. Denna sattes upp på
platsen genast för att
rusthällaren och hans fam-
ilj skulle ha minstens
ett bo till man han byggde.

Vi skola nu gå tillbaka
en längre tid i historien:
Under Danska krigs-^{sista} krigsår
i Västbo omkring år 1612
brändes Kullbyns kyrka för
andra gången, då dessa brä-
de beskjuta densamma från
Horn Åshund eller Ekholm.
Denna gård ligger väster om
kyrkan. Den dåvarande präst
gården blev dock skadad tack
vare dess läge. Den låg ~~ett~~

nordost om <sup>den gamla gäst-
gården</sup> ~~Myrkens~~ beld av
 stora träd och buskar under
 för ~~Västman~~ "Lalockäret"
 är en mycket osund plats.
 På alla större gårdar satte
 man husen i den andra
 ändan på ägora om så var
 långt från allfarsvägen, då
 man fruktade de rysliga
 dansarna som under befäl
 av den gynnne Rasetzen
 förde ett förmeligt skräck-
 regementet särskilt i Västbo
 härad. De brände och plundra-
 de var de darya fram och
 inga större gårdar blevo
 skonade som ligo vid all-
 farsvägen.

Nåväl, den myss ommannda
^{nedbrunna} gården i Kervaryd, var
byggd långt från vägen vid
en kant där ågnarna slutade.
Boplatsen kan spåras än i
dag. Där finns ~~plutser~~ ^{plutser} som ~~håller~~
bära underliga namn, som t. ex.
Hona och Lilla Kornings-
dalen. (här var husen beligna
år 1863). Vidare var det Kungs-
åker (= Kungsåker) Åkersmoss-
kärret (= Åkersmosseskärret,
Fångalaskåla (= Fångalads-
åkan) detta i Huggäret (= Hugg-
gårdet). Här var det Bromsa-
kärret (= Bromsakärret) an-
tagligen gott om bromsar, därav
namnet. Här var det Klövhallen

Kärret, detta hade sitt namn
 därför att där var fullt
 av klövar i kärret, glasa
 stenar ibland mer än hand-
 tjocka, somliga stodo på
 "rins somliga på glasa".
 Stora flathallen som kom-
 mo upp vid diket i
 kärret. De komna åkrarna
~~långt från~~ ~~från vägen~~ och
 omkring de förbrukande
 husen med sina egendomi-
 ga namn. Joraker (= Joraker)
 Låg nästan till att allting
 aldrig använde o' till ~~ett~~
 namn med giv i. Det blev
 därför att "äkt" höides aldrig
 all ~~ett~~ joraker. Det blev o' i stället.

* Uppbock-
 uens arm!

Så var det Hallarna/Haller-
na, Lästaker, Krostaker, Krika!
Så kommar åkrarna fram-
me vid de urvrande husen
och därmed ut. Namnen
på åkrarna här är de ur-
sprungliga: Stora Vredingen,
Lilla Vredingen, Åraker,
Hattaker Låaker, samt
Vällingakullen vilken ligger
emellan Vredingen och Hatt-
aker.

Vasakarret och Vasabrunn
ligger där den gamla vägen
gick fram. Vägen gick
genom Vasakarret vilket
var till stort men för
rustkällaren och torparna.

Da det blev överskanning
eller då 'vågflora' eller 'krist-
flora' kom gick man 'vassa'
^{vägen} med rundkänningar och kis
annars fristående valsten
lände väg och marker och
skär linder och fördärvade.
Det var ett mysligt arbete. Riset
måste vara fast så det
blev långt och sträckt och
hållbart. Därför har nam-
net 'Vasakärnet' och 'Vasabroa'
kommit. Vägen gick genom
Vasakärnet tills ända in på
1900-talet, då först blev
det ny väg.

På 1859 blev den först om-
nämnda prästgården i Kull-

borg nedbrutet och en ny
prästgårdens botten uppgjoggt och
står ännu i dag uppe på
en fin plats ovanför kyrkan.

Står rusthållaren i Låwa
nåd år 1864 efter branden upps-
byggde, inköpte han den gam-
la prästgården och upps-
gjorde den på en sunt be-
lägen plats i sina marker.

Då husen ligga ännu. Han
men år densamma, men
inredningen är delvis fri-
sindrad. Han hade en driftig
man. Då man byggde fr-
kammars i Nybyggat. Bredaryd.
Han 'kunderade' folket alldeles
kysligt. 'Två pigor stodo vid lei-

hacen båd'vass och dag. "Fjä^{*}piä"
stor se lakren bär natt
ä da!" Kuraren gjälv sakt
och sov en stund, så var han
uppe och arbetade igen.

* his ~~stämman~~
tjeldind
"Fjä^{*}piä"

Pigorna i Kärvaugd och öv-
allt på den tiden föresten var
vana vid att slita hårt
så de var inte vana vid
annat. Rosthållarens piger
bröde kol till Annime och
till Kärvgd iklädda skinn-
kjortlar och om de råst
bröde till Annime innan
annat folk var på benen kunde
de inte ha frän fränis
natten. Sen tidigt man kom
till Annime så var där så

många som inte läst ut ar
sai dai var sai krapst (= kring)
sai de gick ut dai de sola-
brädden (= tills solen gick
ner och sedan kom hem.
Det blev tunga dagverken
från de stackars pigorna.
Rusthållaren Johannes Persson
dog 1875. Sai blev det så att
äldste sonen Sven-Petter
tog halva rusthållet och
andre sonen i det sista giftet
tog halva rusthållet. Den
jüngste sonen var född ai
1864 och hette Adrian. Rust-
hållaren hade en dotter i det
sista giftet som hette Klara
var född ai 1861. Hon ai ännu
i livet. Rusthållarens hustru Johanna, levde

föll in på
1900-talet.

Rusthållarens äldste ^{son} gifte
sig i Östersborg med en rik
ämbetsdotter Emma Nilsson
f. 1855. Denna ^{fröken} gjorde både för
mogenhet med sig i boct och
ett gott förstånd och i hem
och huskall var hon lika
duktig som hon var på åter
och äng. Dessa båda makar
förvaldade sitt alls m.a.o.
fädernas arv så att väl-
ståndet växte allt efter
som tiden gick, till in
på 1900-talet då genom
dottrens olyckliga äktenskap
med en svindlare gjorde
att förmögenheten snalltogs
betydligt. Dock lever den yngste
sonen som äger gården gott och har

Sått att uppehålla fradi-
firmerna så gott kan kunnat.
Emma Kildström dog
1938 hennes make Pehr-Petter
dog ett 20-tal år tidigare.
I detta hem finns ännu
i dag en kakelugn som sak-
nar egen rökgång, en mindre
kakelugn var ~~en~~ rökgång
så gemensam med strö-
skugns en kanal leder
från kakelugnen till strö-
skugns spis och går in
i samma rökgång. En
gammel kista finns på gården
som skall vara mycket egen-
domlig, som ägaren blivit bjuden
skola summer för men den är ej
till salu.

Lön. II:31.

Rusthållarens dotter Eva-Mina
ingick äktenskap med Johannes
Perkänsson från Österåker, Upps-
tecknarens farbror (f. 1839).

Detta äktenskap ingicks år 1863
och föddes så i äktenskapet
en dotter år 1865 som anled
16 år gammal. Hon bar namnet
Eufemia och förskades upp som
en hushållnings flicka. Rusthåll-
arens dotter Eva-Mina fick
6000 dalers i hemgift. Det
var en stor frimogenhet
på den tiden. Uppstecknarens
farbror fick 1/8 mtl Väst
som förtida arv av Per-kän-
sönsson och hans hustru Lajla
Johannesdotter som ärvt gården

efter sin färdar Johannes
Jönsson och hans hustru Kaja.
Johannes Pettersson hade stor
begåring blev värdemästare
och ätligt stort anseende i
socknen. Han spelade också
i kyrkan på 1860-40 talet,
då ~~de~~ klockaren ej var kunnig
i musik. Förutom Johannes var
gästlänare både i musiken
och andra saker. Fader Eva-
frida som upptecknaren minns
vid farans Kajas begravning
sag ut som en fin adelsdame.
Hon var förvissad ut i finger-
spelsarna. Hon gagnade snö-
lin som 80-90 talets granddame
gjorde och bar upp sin svarta snyg-

klänning med en öfverlång
hållning. Farbror Johannes
sag också fin ut, lasterna var
ej en bondes nej, en ädling.
Hyllan var väl två meter
passat så bra för varandra.
Fruk, kruskapsel och med-
född förföring präglade bådas
~~person~~ personligheter. Hjert-
ligt var också fruktallandet
dem emellan parat med
en viss värdighet i um-
gänget. Farbror Johannes tog
da tillnamnet Österlund,
vilket namn senare togs av
min farbror Anders född 1842
död 1896, samt av min far Emanuel
f. 1854, död 1936.

Rusthållarens yngsta dotter
Klara ingick äktenskap
med Hjalmar Andersson
Bräarp, Anderstrups. Kennes
make blev inte så gammal
och har hon senare ingått
äktenskap för andra gången.

Hon har varit en duktig
arbetssammanisk under sin
tid, med ett glatt och vin-
~~skapande~~ nande humör.

Rusthållarens yngste son
Adrian ingick äktenskap
på 1880-talet med Amanda
Johansdotter från Karingaväide,
Bursjö. Han avled år 1940
och maken äldst förest. Båda
är nu i yngste sonens ägo.

Rusthållarens sista hustru
 skann, var en mycket dätig
 matmak. Alla undrade på
 att den kloke rusthålla-
 ren ville gifta sig med
 henne. Men en skanning
 på alla sätt & blott &
 matlagning. När folket
 kom och såse sig vid bordet
 gick hon och tog mjöl och
 vatten i ett fat vilket hon
 hörde ihops, och "minna aska
 på hälen" i den öppna
 spisen och lekte "ajlepys-
 te & gruclafse", så tog
 hon upp den kaknen i piga
 och bröt ihu den och lade
 den på bordet. Pelt bjöd

Detta är
 & offentlig-
 göres där
 ättlingarna
 under hem-
 gälden i sock-
 nen!

* hon var
 under
 askan
 på händen

hem på till konkaffet vilket
annat ögg bestod inte.

Uppstickarens mörka brin
på besök en gång då rust-
killaren yskade till hus-
ren: Har du ingenting af
fråga Bengtsson med?

Då tog han ner en brud-
skalk från "stajuliggen" och
ga ~~den~~ "on"! = Han tog en brud-
skalk från stajuliggen över
spisen och gav honom. När
sonen Adrian gifte sig med
"Linnaglicken" = Fadern hennes
kallades "Linnen" och bodde
i Kringagårde, "Gurojo". Det
blev en återupprepning af his-
torien. Han blev om möjligt

en ännu större busen!
 Hon kotte en eller ett
 par "stråborre" (= fjärbeger)
 så när det var kokt tog
 hon upp det och gick och
 höll i skanka ~~te~~ hon åt
 upp kött. (= Hon höll i bogen
 och åt tills det var slut.
 Då slängde hon bajnet
 i en vrå! (= Hon kastade bajnet
 i en vrå. Då höljade Johan-
 na, rusthållarens "Attelver-
 ska" (= rusthållarens efterlever-
 ska att bli för gammal och
 kunde ej klara sig riktigt.
 * Hon var så gärra att hon
 skulle gå ut i ~~ett~~ man
 hur när hon bad så fick hon
 inget!

* Hon bad
 så gärra
 att hon
 skulle gå
 ut med en
 det, men
 hon inget
 hon bad, så
 fick hon inget

Johanna i Kärneryd var en
gång på besök i Kalsch
då kyrkherde Collander
sällsorde henne hem som
skrivit brevets. Det
kunde hon inte svara på.
Då sade kyrkherden, Jo det
har Paulus skrivit! "Då" för
jag nok! (= "Det för jag nog!")
Det blev som ett ordslut sedan
i bygden var man inte visste
vilket som var vilket på några
upplysning. Då för jag nok, sa
Johanna i Kärneryd! "Då"
Kallarens yngre son Adrien gifte
sig hos Lammens egentligen
var det "Lillelammen" som
hette Johan. Horelammen, som var

Prosthetic

on 2/2/20

en äldre bror till "lillelänningen"
hette Iven. "lillelänningen" hade
många flickor alla blev
lika sålunda matmodrar. När
lillelänningen skulle gifta sig
hade han tre tjejer som var
med barn. Han blev då ständ
till tingen och blev tillpiggad
av domaren om sken. Lille-
länningen erkände faderskapet
då domaren sade att då
han inte nekade bekräftar han
inte kommit hit. "Åh de ~~tycker~~
ja de; men da turde me
inte hemma." "Åh det tur
jag det, men de turde snarare inte
hemma". Så gifte ^{han} sig med den ena,
de två andra fick pengar i stället.

Han handlade med duk och
var ryktligt elak och oärlig
och ena påstod att han
"frismojet se te den laje!"
(han trodde att han frismojat
sig till den lade.) En gång ställde
han till kyrkbullen i "Bustjör"
kyrka. D. v. s. han kom in sedan
björsten var påbörjad ^{och den tiden} (och prästen
visade ut honom: "Då blev lilla
länken röd och knippte upp
golvet i bänkarna och visade
vad han hade mot kräms-
sidan. Då grep kyrkostyrelsen
en in och ledde ut honom
ur kyrkan, ~~hans~~ hans protest
kom han ut under det man
fekte vakt vid kyrkdörren.

Han levde till in på 1890-talet.
Han berödde allmänt att han
försunnit sig åt den lede, ty
på dödsbädden skulle han
haft rystiga plågor och man
såg rök och eld komma ur
rummen eller kalsen på kam-
men och man påstod att det
lustade suavel i hela rum-
met då han dog. Så får man
tänka på vilken tid folket
levde i och hur folkfanta-
sien ofta arbetar byggerna
runt. Näväl, han dog av svår
sjukdom han var hemfallen
åt dyckenskap och utsvärningar
under ~~den~~ största delen
av sitt liv.

Rusthållarens yngste son
var en riktig odjur. Det
så det var fästkräftigt och
vredslös utan like. Han sålde
begget som låg på stora
Emingslunds tak till berätt-
aren och lade på strökor i
stället för att komma
åt pengar. Fäst och fästade jämt.
När rusthållaren fick bara gick
han sin kors så man kände
kannan iakt. Fästet
var över. När det skulle släppas
gick han sin kors också. Han
blev sjuk om han såg blod.
En kontrast till den duktige
rusthållaren, en fullständigt
likhet gjorde han med sin mor, i
all sin tid hade han likadant.

(= då kändes
en fäst)